

Akadeemiline kirjutamine: tekstiliigid, tekstide struktuur, teema valik ja sõnastamine

DTI6001.DT ÕPPIMINE KÕRGKOO LIS

Tekstiliigid ja teadusteksti tunnused

Millist liiki tekste oskate nimetada?

- Mine lehele <https://www.menti.com>.
- Sisesta kood 1999 7457.
- Too välja **kolm** tekstiliiki, mis esimesena pähe tulevad (ainsuses).

Mis on tekst?

- Nii kirjaliku kui ka suulise keelekasutuse põhiüksus suhtluses.
- Kasutusel olev keel, mille ülesanne on vahendada sõnumit.
- Teksti omadused sõltuvad sellest, kus ja milleks teda kasutatakse (seotud väljakujunenud tavadega).

Mis on tekst? (2)

- Kitsama määratluse järgi **kirjalik monoloog**: **tähendustervik**, mis on mõistetav ka algupärasest kontekstist väljavõetuna.
- **Võrdluseks**: dialoogis on oluline vahetu kontekst, vestluse struktuur sünnib mitme kõneleja koostöös.

Kas tegu on tekstiga? Miks (mitte)?

A. Täna on reede. Argumentatsiooniks nimetatakse oma väidete põhjendamist. Millest siis tuleneb selline ekslik arvamus? Minu lemmikvärv on sinine. Seepärast ta siis ei vastanudki. Hakkige kaks sibulat ja praadige või sees paar minutit.

B. Ei tohtind ju nähä eks / seda et ükski nagu noh sama ko-kopr-korporatsiooni liige ei tohtind rebast nähä ja sis oli nii et et üks läks sis läks üks teatri grimmistuudios neli tundi lasi ennast grimmida / mingi päev / ülejäänud rebased olid neli või / neli päeva kuskil Otepääl / et nad pidid ennast noh pidid varjama

Võrdle teksti eelmiste näidetega. Mis on teisiti?

- C. Komisjon esitas oma ettepanekud direktor Jürissonile juulikuus. Tookord teatas direktor, et firma juhatus oli oodanud komisjoni seisukohavõttu juba tükk aega. Peale selle avaldas ta arvamust, et nimetatud otsuse-eelnõu esitatakse ettevõtte nõukogule arutamiseks võib-olla juba sel sügisel. Enne seda on siiski ees ootamas arutelud osakondades.

Teksti infostruktuur

Viis, kuidas teksti tuuakse **uut infot** ja seotakse see **teadaolevaga**.

Tekstistrateegiaid:

- **Teksti lauseid seob sama teema**, nt ***Tartu** on Eesti vanimaid linnu. **Teda** mainiti esimest korda juba ligi 1000 aastat tagasi.*
- **Eelmise lause väide saab järgmise lause teemaks**, nt ... ***Linn** tollel ajal ei tähendanud palju muud kui väikest puukindlust.*
- **Uue lause teema on osa eelmise lause teemast**, nt ... ***Kesklinna** ilmestavad raekoda ja ülikooli peahoone.*

Tekstitüübid

Keelelised põhitegevused:

- olukorra või nähtustevaheliste seoste kirjeldamine
- sündmustest jutustamine
- arvamuse väljendamine ja põhjendamine

Vastavalt eristatakse kolme tekstitüüpi:

- kirjeldav, jutustav, põhjendav

Kirjeldav tekst

Iseloomulik uurimistöodele,
õpikutele, teatmeteostele,
reisijuhtidele, artiklitele

Ülesanne:

seoste (sarnasused, erinevused, liigitused)
väljatoomine, tähelepanekute esitamine mingi
olukorra/isiku/nähtuse kohta kindlal ajahetkel

Keelelisi tunnuseid:

- seisundit väljendavad tegusõnad (*olema, seisma, asuma, paistma, tähendama, väljendama, sisaldama, seisnema*)
- põhiline ajavorm olevik/lihtminevik
- olemasolulaused kohamäärustega (kuskil on midagi)
- liigitavad ja nimetavad öeldistäitelaused (miski on mingisugune)

Jutustav tekst

Iseloomulik ilukirjandusele,
elulugudele, rahvajuttudele,
ajalooülevaadetele, uudistele

Ülesanne:

mingi aja jooksul toimunud sündmuste
edastamine ajalises järgnevuses
(teema > tegelane > mida tegi)

Keelelisi tunnuseid:

- aktiivset tegevust väljendavad tegusõnad
(*tegema, minema, valmistama, kirjutama*)
- tüüpiline ajavorm lihtminevik
- tegevust väljendavad laused (keegi tegi
midagi)
- aja- ja kohaväljendid (kus ja millal miski
juhtus)

Põhjendav tekst

Iseloomulik esseedele,
arvustustele, arvamislugudele,
aruteludele, ka uurimistöodele

Ülesanne:

autori arvamuse ja hinnangu vahendamine ning põhjendamine, nähtuste põhjuse ja tagajärje seoste väljatoomine

Keelelisi tunnuseid:

- eitavad laused
- vastandust ja võrdlust sisaldavad väljendid
- tingiv kõneviis
- võimalikkust või vajalikkust (*võib, peab*), tõenäosust (*kindlasti*) ja hinnangut (*õnneks, kahjuks*) väljendavad sõnad
- põhjuslikud side- ja mäarsõnad (*seetõttu, sellepärast, järelikut, niisiis, seega*)

Tekstiliigid

Kõige üldisemalt eristatakse:

1. Argikeelt – lähedaste/tuttavatega vestlemine
2. Ilukirjanduskeelt
 - Nt romaan, novell, luuletus jm kunstitekstid
3. Tarbekeelt
 - Nt teaduskeel, ametikeel, ajakirjanduskeel ja nende alaliigid: uurimistöö, referaat, protokoll, ametikiri, reklaam, reportaaž

Hea tarbetekst, sh teadustekst on

- **grammatiline** – vastab kirjakeele reeglitele, laused on seotud sisuliselt ja vormiliselt (nt sidendid, tagasiviited)
- **vastuvõetav** – sisuliselt mõistetav, väited on loogilised
- **kasutusolukorda sobiv** – vastab kindla tekstiliigi tavadele (temaatika, struktuur, keeleline stiil)

Järelemõtlemiseks

A. Kas see tekst on grammatiline? Aga vastuvõetav?

Andsin oponentidele lugeda oma lõputöö esimese variandi. Kavatsen seda järgmisel kevadel kirjutama hakata.

B. Millisesse olukorda selline tekst sobib?

Kuid juba avakolmandikus toob Blackmore esimesed ohvrid ka õõvastavatest kultuurifilosoofilistest spekulatsioonidest õõvastujate altarile, andes jalaga munadesse kultuurile ja elule.

Teaduslik keelekasutus

Olulisemad tunnused lähtuvad eesmärgist **informeerida**:

- kirjutaja suhtub ainesse objektiivselt, tema isik jääb tagaplaanile
- keel on ühemõtteline, neutraalne, sisutihe
- tähelepanekud ja järeldused on üldistavad, kõiki asjaolusid arvesse võtvad ja faktidest üheselt järeldatavad (usaldusväärsus)
- teksti ülesehitus on loogiline ja järjekindel
- kasutatakse allikaviiteid

Sisutihe väljenduslaad

Tuleneb **teadusterminite** kasutamisest, nt *Ontogenees kordab fülogeneesi.*

Liigsõnalisus varjutab mõtte. Pole tarvis:

- seletada teadaolevaid või tekstist selguvaid asju, nt
 - *meie lõunapoolse naaberriigi Läti vabariigi pealinn Riia*
 - *minu bakalaureusetöö teema on...*
 - *Teha jäänud töödele pilku heites peab nentima, et tööd on veel palju.*
- panna kirja asjasse mittepuutuvaid muljeid ja tundeid, nt
 - *Kui juhendaja pakkus mulle välja käesoleva bakalaureusetöö teema, siis ei tundunud see mulle alguses üldse huvitav. Mõtlesin mitu korda teemat vahetada.*

Ühemõttelisus

- Termineid tuleb esimesel mainimisel seletada, viidates valitud käsitlusele.
- Asesõnu ja sünonüüme kasutades peab olema selge, millele need viitavad.
- Akadeemilist teksti ei tasu asesõnade üle küllastada, nt nii:
 - *Kuid ometi eelolevatel aastatel nähakse siin ette ulatuslikke töid. **Seda** eeskätt vabariigi valitsuse kevadel vastuvõetud otsuse põhjal. **See** on Saaremaa sotsiaalse ja majandusliku edasise arengu kohta, kus väga ulatuslikud ülesanded on **selles osas** ette nähtud.*

Neutraalne väljenduslaad

Teaduslikus stiilis tuleks vältida:

- huumorit ja stiilivärvinguga (nt vulgaarseid, argikeelseid, poeetilisi) keelendeid, nt
 - *Teistsuguste järeldusteni võib jõuda **nõukaaegseid** allikaid lugedes. Neid andmeid võiks **välja tubnida** endise **N Liidu** arhiividest.*
- emotsionaalset hinnangut väljendavaid omadus- ja määrsõnu (*uskumatu, kohutav, piiritult, tohutult*).

Võrdle kaht lauset:

- *Põlevkivi kaevandamisel **läheb raisku** umbes 100 tonni joogikõlblikku põhjavett aastas iga Eesti elaniku kohta.*
- *Kõige rohkem **kulub** vett kaevanduste kuivendamiseks: põlevkivi kaevandamine **tarbib** põhjavett umbes 100 tonni aastas ühe elaniku kohta.*

Üliõpilastööde põhiliigid

Referaat

- **Kokkuvõtlik ülevaade** mingi teadusliku probleemi või uurimuse sisust.
- Kirjandusallikate põhjal koostatud **uus terviklik tekst**, mis ei tohi algteksti kopeerida – tuleb leida kesksed ideed ja anda need edasi oma sõnadega.
- Refereerija on neutraalses stiilis **objektiivne** vahendaja, kes ei esita oma seisukohti, vaid vaatab materjali distantseeritult.

Uurimistöö, sh bakalaureusetöö

- Juhendaja suunamisel koostatud ja teaduskirjandusel põhinev **uurimisprobleemi analüüs**.
- Iga töö peab sisaldama midagi **uudset**, mida varasemates töödes pole esitatud.
- Eesmärk omandada andmete analüüsimise ja tõlgendamise, allikate kriitilise kasutamise ja teadustöö korrektse vormistamise reeglid.

Uurimistö, sh bakalaureusetöö (2)

Empiiriline uurimus – uute andmete kogumine, töötlemine ja tõlgendamine lähtuvalt uurimisküsimustest

Arendusuurimus – luuakse uudne lahendus uuritavale probleemile (nt rakendus), kaasates sihtrühmade esindajaid

Teoreetiline uurimus – teoreetiliste lähenemiste võrdlus ja kriitiline hindamine, uudsete järelduste tegemine

Essee

- Kunsti- ja teadusteksti vahevorm.
- **Isikupärase** mõttemaailma ja keelekasutusega tekst, mis esitab **autori nägemuse** mingi probleemi või nähtuse kohta.
- Eeldab erialast asjatundlikkust, mõte peaks olema lihtsasti jälgitav.
- Seisukohtade tõestamine ja kirjandusallikate kasutamine ei ole kohustuslik (vrd teaduslik essee).

Teaduslik ehk akadeemiline essee

- Kirjandusallikatele tuginev, sageli kriitiline seisukohavõtt teaduslikes küsimustes.
- Eesmärk esitada mingi väide (kuni kolm väidet) ja seda sobivate argumentidega tõestada, tuues välja nii poolt- kui ka vastuargumente.
- Võib sisaldada 50% ulatuses teiste autorite mõtteid (peavad olema viidatud), mis on seostatud enda seisukohtadega.

Üliõpilastööde ülesehitus

Uurimistöö/referaat:

- tiitelleht
- sisukord
- sissejuhatus
- teemaarendus (peatükid ja alapeatükid)
- kokkuvõte
- kasutatud kirjanduse loetelu
- bakalaureusetööl ingl k resümee

Akadeemiline essee:

- pealkiri
- sissejuhatus
- teemaarendus (vajadusel vahepealkirjad)
- kokkuvõte
- kasutatud kirjanduse loetelu

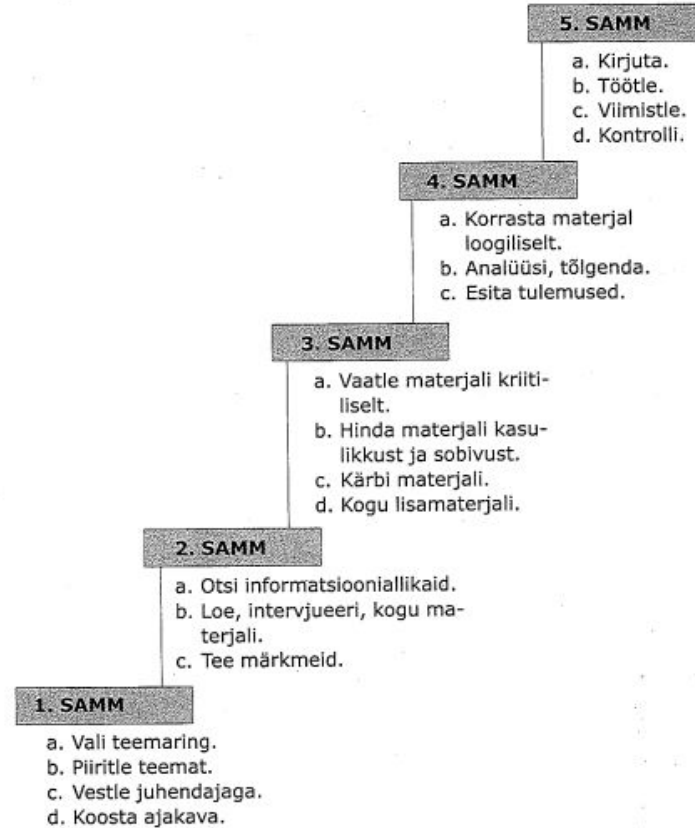
Kirjaliku töö kavandamine

Uurimisprotsess

Uurimisprotsessi põhietapid:

1. Vali teema
2. Kogu teavet
3. Hinda materjali
4. Korrasta ideed, tulemused, märkmed
5. Kirjuta essee/uurimus/ettekanne

JOONIS 2. Uurimisprotsessi viis täpsustatud etappi

Hirsjärvi et al., 2005

Teema valik

- Esmalt määra **teemaring** (nt õpiraskused matemaatikas), siis **juhtmõte** (matemaatika õpetamist saab tõhusamaks muuta, kui...).
- Tutvu kirjandusega. Mõtle, mis on kursustel eriti huvi pakkunud. Proovi ajurünnakuvõtet.
- Kas valida tuttav (nt tööalase kogemusega seotud) teemaring või uurida midagi päris uut?

Teema valik – kontrollküsimused

- Kas teema tõepoolest huvitab sind?
- Kas teemal on ühiskondlikku või teaduslikku tähtsust? (Kuidas saaks uurimuse tulemusi kasutada?)
- Kas teema uurimine õpetab sulle midagi?
- Kas töö on tehtav mõistliku aja jooksul?
- Kas teema kohta on võimalik saada piisavalt informatsiooni?

Teema piiritlemise näide

Teema: “Eesti keele õppijate tekstide automaathindamine keeleoskustaseme alusel”

- Milliseid tasemeid (A1–C2) ja mis laadi kirjutisi arvesse võtta? -> Riiklikult hinnatavad tasemed, eksamikirjutised
- Milliste teksti tunnuste alusel taset määrata? -> Teksti keerukusega seotud tunnused

Töö pealkiri

- Lühike, kuid täpne
- Alguses sisukad kesksed mõisted (nimisõna nimetavas käändes), lõpuosas seletused-täpsustused
- Ei sisalda ülearuseid sõnu (*uurimus, ülevaade, selgitus, tähelepanekud*)
- Näiteid:

Veebipõhise kunstiportfoolio disain ja arendus; Eesti kirjastuste sisuloo Instagramis; Hüperboolsed funktsioonid ja nende rakendused; Tumeda ja heleda värvilahendusega kasutajaliideste mõju kasutajakogemusele

Info loogilise järjestamise viise

- **temaatiline liigendus** (teemat vaadeldakse osade kaupa või eri aspektidest)
- **ajaline järjestus** (enne – nüüd – tulevikus)
- **ruumiline liigendus** (meil – mujal, lähedal – kaugel, esiplaanil – tagaplaanil)
- **loeteluliigendus** (olulisest vähem oluliseni, üldisest üksikuni, üksikust üldiseni)

Info loogilise järjestamise viise (2)

- **tuntusliigendus** (tuttavast tundmatuni, lihtsast keerulisemani)
- **võrdlev liigendus** (kahe nähtuse süsteemne võrdlus punkt-punktilt)
- **seostav liigendus** (põhjus – tagajärg, nähtus – põhjus)
- **probleemikeskne liigendus** (küsimus – vastus, probleem – lahendus)

Teksti algus ja lõpp

- Teksti **algus** viitab millelegi **tekstivälisele**, et **siduda järgnev tekst kontekstiga** ja teha sellest mingi laiema mõttevahetuse osa.
- **Kokkuvõtet** ei saa seostada tekstsivälise maailmaga, see **peab välja kasvama tekstist endast**. Lõpus ei tooda teksti uut infot, vaid **korratakse eespool öeldut** (olulisim sõnum/järeldus).

Millist algust on kasutatud tekstides A, B ja C?

Temaatiline algus – viide pealkirjale või teksti teema nimetamine

Refereeriv algus – tsitaat, refereering või viide teisele tekstile / ühisk. arutelule

Personaalne algus – suhtlus lugejaga, nt aktiveeriv küsimus, iseenda mainimine

- A. Arvutiteaduse ja arvutiseadmete elukäik on olnud üsna lühikese aja jooksul päris muljetavaldav – esialgu küllaltki tagasihoidliku võimsusega suurarvutitest kuni tänapäevaste personaalarvutiteni, millel arvutusvõimsust rohkem, kui ühegi igapäevase rakenduse jaoks vajalik oleks.
- B. Tahaksin teile täna rääkida mõnest üpris pöörasest asjast. Põhiidee on selles, et mõtted on vahel väga võimsad. Ma tahaksin rääkida teooriast, arvutist kui mõistest, kui filosoofilisest mõistest. Me kõik teame, et arvutid on meie maises maailmas väga praktilised asjad. Me teenime nende abil suurema osa oma palgast, kas pole?
- C. Paljude viimase poolteise aastakümne jooksul tärganud uute demokraatiate uurijad on rõhutanud tugeva ja aktiivse kodanikuühiskonna olulist rolli demokraatia kindlustamisel. Eriti just postkommunistlike riikide puhul on nii teadlased kui demokraatlike liikumiste aktivistid kurtnud olematute või välja juuritud sõltumatu kodanikuosaluse traditsioonide üle.

Soovitusi

Mõtle teksti ülesehitus üksikasjadeni läbi:

- Millest kirjutad, mis faktid ja mis järjekorras esitad, kui palju igast faktist räägid, kuidas need omavahel seostad, mis järeldustele jõuad?

Esimene versioon ei pea olema täiuslik, aga loe see enne teksti esitamist (mitu korda) üle!

- Algul pane kõik kirja, mis meelde tuleb, aga hiljem viimistle ja tihenda teksti.

Lugemiseks

Hirsjärvi, S., Remes, P., & Sajavaara, P. (2005). *Uuri ja kirjuta*. Medicina

Kasik, R. (2007). *Sissejuhatus tekstiõpetusse*. Tartu Ülikooli Kirjastus.

<https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/58491/9789949116874.pdf>

